

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Joannis Bonaë, Eminentissimi S. R. E. Titulo S. Bernardi
Ad Thermas Cardinalis Presbyteri Opera Quotquot
hactenùs separatim edita fuerê Omnia**

Bona, Giovanni

Antverpiae, 1677

Caput I. Sacerdotis ad celebrandum præparatio in quo consistat.
Præmittenda peccatorum confessio. Quaedam obiter de prisco usu
confessionis. Apologiae, preces præparatoriae, & psalmi. ...

urn:nbn:de:hbz:466:1-10805

R E R U M
LITURGICARUM
LIBER SECUNDUS.

Quo singulae Missae Partes ac ritus singillatim explicantur.

Discussis in primo libro, ut vires meae tulerunt, omnibus quae ad Missam, ejusque originem, progressum, disciplinam, variosque ritus, & apparatus pertinere visa sunt; suscepti operis ratio exigit, ut in hoc secundo singulas ejus partes in ordinem digestas aggrediar, illarumque causas, institutionem, incrementa, mutationes, & si quid in illis abditum, obscurum, & difficile occurrit, ex antiquis monumentis & praxi Ecclesiae, quantum fieri poterit, seorsum expediam & explanem. Ordior autem à proxima Sacerdotis ad celebrandum praeparatione, postquam totum Liturgiae contextum ab accessu ipsius Sacerdotis ad altare usque ad recessum, Deo opitulante, explicabo.

CAPUT PRIMUM.

Sacerdotis ad celebrandum praeparatio in quo consistat. Premittenda peccatorum confessio. Quaedam obiter de prisco usu confessionis. Apologiae, preces praeparatoriae, & psalmi. Reconciliatio & pax cum omnibus. Puritas animi. Olim in usu erat noctis antecedentis Pervigilium. Ieiunium necessarium, & carnis munditia. Lotio manuum, & nitor vestium. Orationes recitandae à Sacerdote, dum sacris vestibus induitur. Panis & vini proxima praeparatio.

Sacerdos Missam auspiciaturus primò se ipsum ad tantum opus disponit, ut sit purus mente & corpore: tum ea praeparat quae spectant ad sacrificium. Et animae quidem puritatem comparat sacramentali confessione, si aliquis culpae sibi conscius sit. Id enim Apostolus

praecipit dicens: *Probet autem se ipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat: qui enim manducat & bibit indigne, judicium sibi manducat & bibit.* Ecclesiastica autem consuetudo, sicut Patres Concilii Tridenti docent *sess. 23. cap. 7.* declarat eam probationem necessariam esse, ut nullus sibi conscius mortalis peccati, quantumvis sibi contritus videatur, absque praemissa sacramentali confessione ad sacram Eucharistiam accedere debeat. Ideò Chrysostomus initio suae Liturgiae ait: Sacerdos divinum mysterium peracturus, ante omnia confiteri, & cum omnibus reconciliatum se habere debet. Et in Liturgia Basilii exclamat Pontifex, *Sancta Sanctis:* cujus formulae idem quoque Chrysostomus meminit *homil. 61. ad pop. Antioch. & homil. 17. in epist. ad Hebraeos.* In Antiquo Missali Romanae Ecclesiae monetur Sacerdos celebraturus, conscientiam suam per puram confessionem optimè praeparare. Atque ut antiquius testimonium proferam, hoc ipsum Cyprianus apertissimè docet lib. de Lapsis, ostendens quàm sit perniciosum ad Eucharistiam accedere, & corpori Domini

Domini ac sanguini vim inferre ante expiata delicta, ante criminis exomologesim, ante purgata conscientiam. Tum post narrata quædam exempla divinæ vindictæ adversus indignè communicantes, eos laudat, qui nullo crimine idolatriæ maculati, vel ob solas de illo cogitationes confitebantur. „ Quanto, *inquit*, & fide majores, „ & timore meliores sunt, qui quamvis nullo sacrificii aut libelli facinore constricti, quoniam „ tamen de hoc vel cogitaverunt, hoc ipsum apud „ Sacerdotes Dei, dolentes & simpliciter confidentes, exomologesim conscientia faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam „ parvis licet & modicis vulneribus exquirunt. Quæ verba de secreta & auriculari confessione intelligenda esse quis dubitet? publicam enim de cogitationibus, deque modicis peccatis Ecclesia numquam admittit. Quod etsi parergon, nolui hoc loco tacitus præterire propter Eterodoxos, qui privatam pœnitentiam ex publica sumpsisse originem contendunt, cum potius publicæ delictorum pœnitentiæ privata confessio semper adnexa fuerit; quod fufius probare ad propositum mihi argumentum non spectat. Tertullianus lib. de Baptismo cap. 20. „ Nobis, *ait*, gratulandum est, „ si non publicè confitemur iniquitates aut turpitudines nostras. *Et de Pœnitentia cap. 10.* Ple „ rosque hoc opus, *id est confessionem*, ut publicam „ tionem sui aut suffugere, aut de die in dies dif „ ferre præsumo, pudoris magis memores quàm „ salutis: veluti illi, qui in partibus verecundioribus corporis contracta vexatione, conscientiam medentium vitant, & ita cum erubescencia „ sua pereunt. Hac autem comparatione Patres antiqui & recentiores uti solent adversus illos, qui ob verecundiam turpia quædam & graviora crimina in arcano pœnitentiæ tribunali, quod semper in Ecclesia fuit, Sacerdoti abscondunt, momentaneam confusionem æternæ præferentes. Sed revertor ad Cyprianum, qui Confessionis necessitatem ante communionem rursus exaggerat epist. 10. clerum suum reprehendens, quod Lapsis abusus fuerit Eucharistiam dare, *nondum pœnitentiã acta, nondum exomologesim facta, nondum manu eis ab Episcopo, & clero imposta.* Quod licet de reconciliatione cum Ecclesia, & absolutione à pœnitentiis intelligatur, hæc tamen sacramentalem confessionem adjunctam habebat. Si autem Sacerdoti rem divinam facturo nihil confessione expiandum occurrat, ejus tamen sententiæ meminisse debet, quam per os Sapientis protulit Spiritus sanctus, *de propitiato peccato noli esse sine metu*; quia nimi-

rum de obtenta peccatorum remissione nemo in hac vita securus est. Ideo antiqui Sacerdotes suam semper infirmitatem suspectam habentes, humanique cordis pravos & profundissimos recessus formidantes, in quibus sæpè latent minuta & occulta peccata, scientes quoque multa non advertentibus irreperere, multa è memoria excidere, cum timore & tremore in opera pœnitentiæ incumbebant, & sacris operaturi prolixis precationibus, quas Apologias vocabant, ad ostium divinæ misericordia pulsabant, ut ab omni macula expurgarentur. Plures hujusmodi Apologia extant in præcis Sacramentorum libris, quarum præcipua apud Menardum legi possunt pag. 242. & infra in Appendice. Dicuntur autem Apologia, quia in his Sacerdos excusat & purgat se, quod peccator & indignus ad sacra mysteria accedere præsumat. Observat Menardus, eas olim legi consuevisse ante offertorium, cum peractâ Missâ Catechumenorum incipiebat Missa Fidelium; sed in ea quam edidit Illyricus, & in Codice Chiffo de quo Lib. I. Cap. XII. actum est, pleræque dicuntur ante Introitum, & dum *Gloria in excelsis*, & Graduale cantantur. Unam hinc transcribo, ex antiquissimo Missali Serenissimæ Reginae Sueciæ, quod vetus Gallicanum esse ante tempora Pipini supra indicavi.

Apologia Sacerdotis.

Ante tuæ immensitatis conspectum, & ante tuæ ineffabilitatis oculos, ô Majestas mirabilis, scilicet ante sanctos vultus tuos, magne Deus & maximæ pietatis ac potestatis omnipotens Pater, quamlibet non sine debita reverentia, attamen nulla officii dignitate, vilis admodum peccator accedo, & reus conscientia testis adfesto. Accuso me tibi, & non excuso: & coram testibus confiteor injustitiam meam tibi Domino Deo meo. Confiteor inquam, confiteor sub testibus injustitiam impietatis meæ, ut remittas impietatem peccati mei. Confiteor quod nisi remittas, rectè me punias. Habes me confidentem reum; sed scio, non nisi verbis emendantem. Verbis enim placo, operibus offendo. Culpam sentio, emendationem differo. Subveni ergo, subveni pietas ineffabilis. Ignosce, ignosce mihi Trinitas mirabilis. Parce, parce, parce supplico, Deitas placabilis. Exaudi, exaudi, exaudi me rogo his verbis illius Filii tui clamantem, Pater æternæ Deus, peccavi in cælum & coram te; jam non sum dignus vocari filius tuus, fac me ut unum de mercenariis tuis. *Et nunc Pater misericors unicum, miseri*

miseri cordiæ tuæ portum! Christo favente peto, ut, quod per me vilescit, per illum acceptum ferre digneris. Qui vivis & regnas in sæcula sæculorum. Amen.

II. Præter Apologias erant aliæ orationes præparatoriæ, quas Georgius Pachymeres mox citandus *protesticas* vocat, quod ante Teleten seu sacrificium dicerentur. Hujusmodi est celeberrima illa S. Ambrosii à celebri scriptore contra fidem veterum Codicum Anselmo Cantuariensi adscripta quæ incipit, *Summe Sacerdos, & vere Pontifex.* In Missa veteri ex codice Ratoldi Abbatis apud Menardum pag. 259. hæc initio leguntur. *Antequam Episcopus Missam celebret, ingrediatur quoddam oratorium, & secundum cordis compunctionem se ipsum libamine orationis Deo offerat.* Tum mandat dici hanc orationem, quam prisca Monachorum Ritualia recitari in ingressu Ecclesiæ præcipiunt post diei Dominicæ processionem. „ Via „ Sanctorum omnium Jesu Christe, qui ad te venientibus claritatis gaudium contulisti, introitum templi istius Spiritus sancti luce perfunde, „ qui locum istum Sanctorum tuorum Martyrum „ nomine vel sanguine consecrasti: præsta quæsumus omnipotens Deus, ut omnes isti in te credentes obtineant veniam pro delictis; ab omnibus liberentur angustiis, impetrent quicquid petierint pro necessitatibus suis, placere semper prævaleant coram oculis tuis, quatenus per te „ & per S. Petrum militem tuum muniti, mereamur aulam Paradisi introire. Amen.

Preces verò præparatoriæ, easque prolixas semper in usu fuisse, crebris Sanctorum exemplis docemur, qui tamdiu in oratione perseverabant, donec gratiâ Spiritus sancti mirabiliter imbuti, ejus virtute & impulsu ad celebrandum excitarentur. De summa enim puritate, quæ ad tantum ministerium requiritur, longè aliter ac nos sentiebant. Narrat Dionysius *epist. 8. ad Demophilum*, sanctum Carpum virum ob mentis puritatem ad Dei contemplationem aptissimum nunquam sacros mysteriorum ritus auspiciatum fuisse, nisi prius ipsi inter præparatorias orationes sacra quædam & propitiâ visio apparuisset. Idem refert Joannes Moschus in *Prato spirituali c. 27.* de quodam presbytero, qui post nocturnos hymnos sedens propè sanctum altare Missarum solemniam non incipiebat, quousque vidisset Spiritum sanctum altare obumbrantem. Sic eodem referente *cap. 150.* quidam Episcopus coram S. Agapeto Pontifice celebrans tempore oblationis diu perstitit non concludens orationem, quia jux-

ta consuetudinem Spiritus sancti descensum non vidit. Et hic quidem quorundam Sanctorum mos fuit, omnibus autem Sacerdotibus indiscriminatim. S. Bonaventura *lib. de præpar. ad Missam cap. 5.* sic loquitur. „ Proba te ipsum ex „ quanta charitate, & quali fervore accedis. Non „ solum enim mortalia vitanda sunt, sed etiam „ venialia peccata per negligentiam & otium multiplicata, & etiam per inconsiderationem ac per „ distractionem dissolutæ vitæ & malæ consuetudinis, licet non occidant animam, tamen redunt hominem tepidum, gravem, & obnubilatum, & indispositum & ineptum ad celebrandum, nisi dicti pulveres & stipulæ venialium per afflatum Spiritus & flammam charitatis ventilentur & consumantur exardescente igne cordis, & ex consideratione propriæ vilitatis. Uslus quoque quorundam psalmorum ante Missam antiquus est. Vetus Missa ab Illyrico edita antequam Sacerdos sacris vestibus induatur, dici mandat, si tempus permiserit, flexis genibus coram altari septem Psalms pœnitentiales cum Litaniam & aliis prolixis precibus, post quas sequuntur alii septem psalmi, nempe *Quam dilecta. Benedixisti. Inclina Domine. Fundamenta ejus. Domine Deus salutis mee. Credidi propter quod. Memento Domine David.* Codex Chisius tres tantum psalmos à Sacerdote sacris vestibus induto cum circumstantibus clericis dicendos præscribit, videlicet *Quam dilecta. Benedixisti. Inclina Domine.* Idem præscribuntur in codice Tiliano apud Menardum pag. 266. Missale Hispalense editum anno 1534 jubet dici septem Psalms Pœnitentiales, vel *Quam dilecta*, cum reliquis, qui hodie notantur in Missali Romano, & leguntur in plerisque Missalibus M. SS. Bibliothecæ Vaticanæ. Micrologus cap. 1. *Presbyter, cum se parat ad Missam, juxta Romanam consuetudinem decantat hos psalmos; Quam dilecta. Benedixisti. Inclina Domine. Credidi,* Deinde *Kyrie eleison. Pater noster*, cum precibus, & oratione pro peccatis. Quidam præmittunt hymnum *Veni creator Spiritus.* Cæterùm de his psalmis nec Ordo Romanus in prima, tertia, & quarta descriptione Missæ, nec Amalarius, nec Alcuinus loquuntur, ex quorum silentio conjicio, circa ann. Domini 900. ante Missas solemnes recitari cœpisse. Psalmos autem pœnitentiales cum Litaniam idem Ordo Romanus in secunda descriptione Missæ commemorat dicens: *Duo Presbyteri cum septem diaconis coram Episcopo stantes ministrant ei, cantantes cum illo septem psalmos pœnitentiales cum Litaniam.*

III. Spectat etiam ad animæ puritatem comparandam, ut Sacerdos, quantum est in se, pacem cum omnibus habeat, nec ulla sit ei querela adversus aliquem. Ita Chrysostomus initio suæ Liturgiæ & Pontificale Græcorum in principio ordinis Liturgiæ Patriarchalis. Hoc autem Domini præceptum est: *si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te; relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo; & tunc veniens offeres munus tuum.* Ita Matthæi c. 5. Cum enim sacrificium symbolum pacis sit, & mutæ unionis professio ac protestatio, necessaria profus est ante sacram synaxim cum fratribus reconciliatio, ne sacramentum unionis & pacis sine pace & unione recipientes, mendaces coram eo inveniamur, qui est Deus pacis & dilectionis. Præclare Tertullianus lib. de Oratione c. 10. „ Memoria præceptorum viam orationibus sternit ad „ cælum, quorum præcipuum est, ne prius ascen- „ damus ad Dei altare, quàm si quid discordiæ „ vel offensæ cum fratribus contraxerimus, resol- „ vamus. Quid est enim ad pacem Dei recedere „ sine pace? ad remissionem debitorum cum re- „ tentione? Quomodo placabit patrem iratus in „ fratrem? Habemus de hac re veterem formulam lib. 2. const. Apostol. qua diaconus clamabat, *ne quis contra aliquem, ne quis in simulatione.* Sequitur apud Chrysostomum loc. cit. expurgatio cordis à pravis cogitationibus, ut nimirum, sicut ait Augustinus tract. 26. in Joannem, *Innocentiam apportemus ad altare.* Scribit Dionysius c. 3. *eccl. hierarch.* à divina sacrificii excelitate olim submotos non eos dumtaxat, qui à christianæ vitæ sanctitate desciverant, sed & eos qui à deteriore quidem vita recesserant, nondum verò animos à pristinæ impuritatis phantasmatis expurgaverant. „ Ideo his demum tam augusta patere mysteria, „ qui ad divini ac deifici habitus immobilitatem, „ vimque actuosam pervenere, qui soli Deo unice „ adhæreant, quique omnino irreprehensibiles „ sint atque immaculati. Suffragatur Chrysostomus hom. 17. in ep. ad Heb. „ Vox illa, ait, in „ nostras aures incurrens, alios quidem repellit & „ ejicit, alios autem introducit & sinit. Nam „ quando dicit SANCTA SANCTIS, hoc „ dicit: si quis non Sanctus, non accedat. Non „ solum inquit à peccatis purus, sed etiam sanctus. „ Sanctum enim non facit solum liberatio à pec- „ catis, sed etiam præsentia spiritus & bonorum „ operum abundantia. Non solum, inquit, volo „ vos à cæno esse liberatos; sed albos esse & spe- „ ciosos,

IV. Olim quoque in usu erat apud Græcos totius noctis antecedentis pervigilium, cum postera die sacrum mysterium celebrandum foret, quod non solum à Sacerdotibus, sed etiam à populo servabatur. Testatur Socrates lib. 2. *hist. eccl. cap. 8.* ubi referens Athanasii fugam ait, *vespera quidem erat, populus autem per totam noctem vigilabat, quia synaxis futura erat.* Et Georgius Pachymeres à Petro Possino magno rei literariæ bono novillimè editus, ex cod. M. S. Bibliothecæ Barberinæ lib. 1. *hist. Michaelis Palæologi cap. 11. A vespera,* inquit, *nocturna decantata sunt preces, postera quippè die sacrum facere Præsul decreverat.* Nec aliena fuit ab hoc instituto Romana Ecclesia, nusquam enim legimus vel in Ordine Romano, vel in libris Sacramentorum Missarum solemnia peracta fuisse, nisi prius in Ecclesia vigiliæ nocturnæ cum laudibus persolutæ essent. Quem ritum etiam nunc servandum esse docent Regulæ Missali Romano præfixæ, quibus horam celebrandi determinant.

Hæc de animæ dispositionibus. Ad corpus pertinent jejunium & munditia. De jejunio, quod celebrans servare debet à media nocte antecedente, dictum est supra Cap. XXI. Lib. I. Munditia est duplex, in ipso corpore & in vestimentis. Prima in castitate consistit, quæ quantoperè sit necessaria Sacerdoti, passim docent sancti Patres, & alii doctissimi scriptores, qui de sacrorum hominum continentia integros tractatus ediderunt. An verò nocturna illius sine culpa eveniens sequentis diei celebrationem impediatur, quæstio anceps est, in cujus solutione dissident ab antiquis receptiores, sed nec illi quidem inter se conveniunt. Augustinus serm. 244. de Temp. *Post pollutionem,* inquit, *quæ nobis nolentibus fieri solet, nobis communicare non licet; nisi prius præcedat compunctio & elemosyna, & si infirmitas non prohibet, etiam jejunium.* Simili rigore utuntur veteres libri Pœnitentiales. Antiqua verò Cisterciensium & aliorum Monachorum statuta eâ sorte scdatos, non solum à celebratione, sed ab omni quoque altaris ministerio arcebant. Alii arbitrio Patris spiritualis, vel propriæ cujusque conscientiæ dictamini rem decernendam dimitunt. Mihi regula servanda videtur à Gregorio Magno præscripta lib. 12. *epist. 31.* in responsione ad xi. interrogationem Augustini Episcopi Anglorum, quam Gratianus Decreto inseruit *distict. 6. cap. 1.* ut nimirum quisq; consideret ex qua radice inquinatio illa processerit. Longior illa est, quam ut debeat hæc tota transcribi, & utilis legi poterit apud Grego-

Gregorium. Facit etiam ad hoc argumentum collatio XXII. Cassiani de nocturnis illusionibus, quæ est secunda Abbatis Theonæ.

V. Accedit lotio manuum; quam ex quodam naturæ instinctu ipsimet ethnici sacrificio præmittabant; nec manuum dumtaxat, sed etiam totius corporis. Id de Græcis & Ægyptiis testatur Herodotus in Euterpe. De Romanis Persius *Satyra 2.*

*Hæc sancte ut possas, Tiberino in gurgite mergis
Mane caput bis terque, & noctem flumine purgas.*

Et Tibullus lib. 2. eleg. 1.

*Casti placent superis, pura cum veste venite,
Et manibus puris sumite fontis aquam.*

Euclio item apud Plautum in *Aulularia act. 4. sc. 2.* Nunc lavabo ut rem divinam faciam. Est & illud Hesiodi, *Illotis manibus sacra tractare est nefas.* Eadem religio Hebræis fuit, legimus enim cap. 30. Exodi positum in templo labrum æneum cum aqua, ut, quando sacerdotes ingressuri erant tabernaculum testimonii, & accessuri ad altare, manus antea lavarent. Simile vas ad eundem finem, sed multo capacius in ingressu templi posuit Salomon, quod *Mare æneum* nuncupavit. Hinc probabile est, hunc ipsum morem ad Christianos fluxisse, ut canthari & lutheres aqua pleni, vel etiam fontes ante fores templorum collocarentur, ut supra indicavi Cap. XX. Lib. I. quatenus sacrificia vel preces oblaturi puras ad Deum manus levarent, sicut Apostolus scripsit *1. ad Timoth. c. 3.* & externa lotionem internæ puritatis admonerentur. *Quæ ratio est,* ait Tertullianus lib. de orat. cap. 11. *manibus quidem ablutis, spiritu verò sordente orationem obire?* Et Chrysostomus hom. 61. ad pop. Antioch. *„Dic mihi, immundissime manibus ad sacrificium eligeres accedere? Non ut ipse puto; sed nec omnino malles accedere, quam manibus illotis.* Ita in parvo quidem es tam reverens, fordidam autem habens animam accedis, & audes tangere. Eodem spiritu Anastasius Synaita orat. de sacra synaxi adversus eos declamat, qui lotis quidem manibus, sed polluta conscientia corpus Domini suscipiunt. Dorotheus denique *serm. 9.* narrans cuiusdam Monachi suspicionem, qui putabat se summo mane vidisse fratrem manducantem, ait: *Vidit ipsum manus abluentem, ut ad communionem accederet.* Ex veteri igitur Ecclesiæ instituto Sacerdos lavat manus ante sacrum, Deum interim exorans, ut, sicut ex-

terius abluuntur manuum inquinamenta, sic ab eo mudentur interiùs sordes mentis: est enim corporis munditia interioris innocentia profectio. Quæ de causa non solum à corpore, sed etiam à vestimentis omnis immunditia abesse debet: idque summopere curabant prisca ævi Fideles ad Eucharistiam accessuri. Anastasius in præcitata oratione de sacra synaxi, *„Multi quidem non laborant, qua puritate & poenitentia ad sacram mensam adeant; sed quibus vestimentis exornentur. Idem docet Chrysostomus hom. 52. in Matthæum, „In nonnullis Ecclesiis hunc morem corroboratum videmus, ut diligenter multi studeant, quo modo manibus lotis, mundis induti vestimentis in Ecclesiam ingrediantur: quomodo autem animam atque mentem suam puram offerant Deo; nullam, prorsus habent curam. Luculentius autem orat. de S. Philogonio; „Hortor vos, inquit, ne negligenter ad divina mysteria accedatis. Absurdum enim est, tantam habere curam corporali, ut appetente festo multis ante diebus vestem è seriniis depromptam diligenter appares, omnibusque modis temetipsum ornes, nitumque reddas: animæ verò neglectæ, sordentis, squalidæ nullum habere respectum. Neq; damnat Chrysostomus corporis & vestium munditiam, sed animæ cultum præferendum docet: nam & ipse moriturus priusquam communionem acciperet, exutus prioribus vestimentis candida & nitentia sumpsit, ut Palladius scribit in ejus vita. Hebræos quoque templum ingressuros mundis se vestibus induisse doctissimus inter illos Philo testatur, qui *lib. de Cherubim* eos similiter reprehendit, qui dabant operam, ut candidis, & diligenter emaculatis vestibus amicti templum subirent: mentem verò maculosam in ipsa penitissimam sacraria inferre non verebantur.*

VI. Vestibus autem communibus superaddit Sacerdos sacrata vestimenta eo ordine quo supra *Lib. I. Cap. XXIV.* quo de illis disserui, recensita sunt, nisi quod quædam Ecclesiæ, ut Ambrosiana & Lugdunensis, amictum sumunt post albam. Ad singula verò certas preces in Missali descriptas recitat, quæ in diversis Ecclesiis diversæ sunt, verbis non sensu. Earum nec Ordo Romanus, nec Amalarius, nec alii ejusdem sæculi Scriptores mentionem faciunt. Desunt quoque in antiquioribus Missalibus M. SS. & in libro Sacramentorum S. Gregorii. Ex quo suspicor ante annum 900. non fuisse saltem ubique in usu. Extant autem apud Menardum in veteri

Missâ ex codice Ratoldi Abbatis Corbeiensis, qui obiit ann. 986. sed versibus conceptâ, ministro ad singulas vestes petente ab Episcopo, ut eas benedicat. *Minister*, inquit, *administret super humerale & dicat*, Jube benedicere, *respondet Episcopus*.

*Virtus summa Deus, cunctorum rector optimus,
Tu benedic nostrum, quo nunc ornatur, amictum,
Ut servire tibi valeamus cor de pudico.*

Postea ministret ei albam, & dicat ut supra. Respondet Episcopus.

*Vestibus Angelicis induti, rex pietatis,
Possimus libare pii libamen odoris.
Clemens & pro a purges contagia mentis,
Ac citius delenda mala contra agia mentis.*

Et sic de reliquis, ritu videlicet Græcorum, qui, ut constat ex Liturgia Chrysostomi, antequam sumant sacra indumenta, ea semper benedicunt. In alia Missâ ex Codice Tiliano scripto anno 1032. extant ad singulas vestes breves orationes apud eundem Menardum. Ad amictum, „ Obumbra „ Domine caput meum umbraculo sanctæ fidei ; „ & expelle à me nubila ignorantia. *Ad albam*, „ Indue me Domine vestimento salutis, & cir- „ cumda me lorica fortitudinis. *Ad Zonam*, Do- „ mine accinge in me custodiam mentis meæ, nec „ ipsa mens inflectatur spiritu elationis. *Ad Sto- „ lam*, Stola justitiæ circumda Domine cervi- „ cem meam, & ab omni corruptione peccati „ purifica mentem meam. *Ad Casulam*, Indue „ me Domine ornamento charitatis & pacis, ut „ undique munitus virtutibus, possim resistere „ vitiiis, & hostibus mentis & corporis. *Ad Ma- „ nipulam*, Da mihi Domine sensum rectum & „ vocem puram, ut implere possim laudem tuam. Auctor Micrologi, quem Pamelius vixisse putat tempore Gregorii VII. de præparatione ad Missam ita scribit cap. 23. *Presbyter cum se parat ad Missam, in primis cantat psalmos*, Quam dilecta, Benedixisti, Inclina, Credidi. *Deinde Kyrie eleison, Pater noster. Vers.* Ego dixi Domine: Convertere Domine: Fiat misericordia: Sacerdotes: Protector noster: Domine exaudi. *Oratio.* Aufer à nobis Domine iniquitates nostras & peccata nostra, ut mereamur puris mentibus ad sancta sanctorum introire. *Alia.* Actiones nostras. *Paratus autem venit ad altare.* Nec alias commemorat orationes. In Missâ Illyrici sunt speciales preces ad singulas vestes, quæ infra legi possunt in Appendice. In alia Missâ ex Codice Chi-

sio sunt ipsæmet, quæ supra scriptæ sunt ex Codice Tiliano. In Missâ Romano impresso Venetiis anno 1534. præmittitur ordo celebrationis Missæ seorsim etiam excusus per D. Joannem Burchardum Argentinum, Decretorum Doctorem & Magistrum ceremoniarum D. Papæ, qui ait orationes, dum induitur Sacerdos, non ex præcepto, sed ex devotione dici & posse iis dimissis recitari Psalmum *Miserere*, aut alium convenientem. An verò hodie hæc sententia tuta sit, scholasticis discutiendum relinquo.

VII. Sic indutus Sacerdos, & omni ornatus Missatica paratura, ut auctor vitæ S. Udalrici Episcopi Augustani loquitur, panem & vinum ad usum sacrificii præparat, quod à Latinis in Sacratio, à Græcis in Prothesi fit. Et Latini quidem nulla ceremonia in pane præparando utuntur, nisi quod hostiam patenæ superponunt & præparant ante Missam. Vinum verò infundunt calici & aqua miscent in altari, post panis oblationem eo ritu, qui infra suo loco explicabitur. At Græci majori apparatu hoc ipsum præstant in minori altari ad lævam majoris posito, in quo dona sacrandæ primò proponuntur, & primam quodammodo sanctificationem precibus Sacerdotis accipiunt. De qua re cum in concilio Florentino Græci à Latinis interrogati fuissent, illorum nomine Episcopus Mitylenensis legitime ac canonicè respondisse fertur: & quamvis non sit scripta ejus responsio, credibile tamen est nihil aliud eum dixisse, quàm quod S. Germanus, & post eum Cabasilas, & alii Græcorum rituum explanatores scribunt, hæc omnia quæ fiunt in Prothesi ad præparationem pertinere, & ad ea referri, quæ paulò post in summo altari gerenda sunt. Græcus itaque Sacerdos sacris vestibus indutus procedens ad prothesim seu mensam propositionis, lavat manus cum ministris dicens: *Lavabo inter innocentes manus meas*, & quæ sequuntur usque ad finem Psalmi. Tum Diaconus præparat discum sive patenam lancis profundioris figuram habentem & ponit in parte sinistra, calicem verò ad dexteram: sumitque Sacerdos manu sinistra panem, dextera sanctam lanceam, nempe gladiolum ad instar lanceæ huic ministerio deputatum, & cum ea signum crucis facit super sigillum oblatae. Est autem sigillum crucis effigies pani impressa. Post hæc scindit ipsum sigillum in partes & ponit in disco, & attollit, adoleatque incensum, & Diaconus infundit vinum & aquam in calicem; multæque interim orationes recitantur, qui in Liturgia Chrysost. legi possunt. Imitantur vini & aquæ præparationem, antequam Missam

Missam inchoent quidam Latinorum, ut Carthusiani, Prædicatores, & veteri ritu Cistercienses ac quidam alii. Statim enim ac pervenerunt ad altare, vinum calici infundunt, & aquam miscent, brevique oratione benedicunt. Plerique autem sanguinis & aquæ, quæ de latere Christi emanarunt, mysterium commemorant: quem ritum in Ecclesiis Gallicanis passim viguisse testatur Saussaius in *Panoplia sacerdotali par. 1. lib. 8. c. 20. art. 5.* Sed redeo ad Græcos. Observant illi hunc morem, ut facta majoris hostiæ oblatione plures deinde particulas sigillatim offerant, quas *meridas* vocant: quia cum sacrificium plures fines & effectus habeat, iis significandis particulas multiplicat. Et primam quidem hostiam, ut debitum Deo cultum reddant, in memoriam Salvatoris nostri Jesu Christi offerunt. Secundam ad honorem gloriosæ Virginis Mariæ, ut Deus ipsius precibus sacrificium acceptare dignetur, sive ut gratias ei agant pro beneficiis ipsi Virgini & nobis per ipsam collatis. Tertia est in honorem sancti Joannis Baptistæ, sanctorum Apostolorum, & aliorum quos nominant. Quarta pro salute viventium, quorum nomina recitant quotquot voluerint, ut eis Deus peccata dimittat, & omnia bona largiatur. Quinta pro defunctis, eorum item nominibus recitatis. Quod si Sancti aliquis solemniter ea die celebrentur, propriam illius venerationi particulam fecerunt & offerunt. Possunt etiam pro quocumque voluerint, sigillatim offerre. Similiter & reliqui Sacerdotes celebranti assistentes, & Diaconi, si velint, tollunt particulas pro iis quoque nominatim, qui sibi commendati sunt. Nec Diaconi propterea censendi sunt officium sibi non debitum sacrilegè usurpare, ut credit Arcudius *lib. 3. de Sacram. c. 13.* non enim de hac oblatione loquuntur canones ab eo citati; sed de alia quæ fit in altari & ad solos Sacerdotes pertinet. In hac verò, quæ illi prævia est, & à consecratione longius remota, nihil aliud facit Diaconus, nisi quod particulas scindit, & in disco reponit à Sacerdote postea consecrandas. His peractis thus adoleatur, tum ipsi donis, tum velaminibus, & prothesi, ac toti sacrario; & aliquot orationibus, psalmoque quinquagesimo recitatis finis imponitur primæ parti Liturgiæ, quæ est præparatio donorum, & primum offertorium. Porrò particulas illas simul cum majori hostiâ à Sacerdote consecrari certissimum est, quicquid in contrarium asserant quidam Græci recentiores hoc perperam negantes. Primus autem hujus erroris disseminator fuit Si-

meon Thessalonicensis, quem Arcudius egregiè confutat *lib. cit. à cap. 10. usque ad 18.*

CAPUT. II.

Sacerdotis ad altare duplex processio. De ritu Confessionis ante Missam, præmissò psalmo Judica me Deus. Confessio generalis omnium gentium more probatur. Variæ ejus formulæ. Sanctorum post eam commemoratio cum osculo Altaris.

I. Sacerdotis ad offerendum sacrificium eundis duplex est processio: una è propriis ædibus ad Ecclesiam, altera in ipsa Ecclesia à Sacrarario ad Altare. Et prima quidem, si de Episcopo sermo sit, fieri solebat cum ingenti pompa & apparatu. Crux enim & luminaria præibant, ut Nicephorus *lib. 13. cap. 8.* & Marcus Diaconus *in vita S. Porphyrii Episcopi* scribunt. Sequebatur Clericorum, & Presbyterorum ingens comitatus, cujus antiquissimum testimonium habemus in Concilio Laodiceno *c. 56. Quod non oporteat presbyteros ante processionem Episcopi introire sacrarium & sedere, sed cum Episcopo debent ingredi.* Magnum Basilium vidit Ephrem Syrus procedentem in Ecclesiam in die sancto Theophaniæ & circa eum venerandum clerum candidatum & obsequentem ei, ut auctor vitæ ejus asseverat. Ambrosius gestus indecoros reprehendens *lib. 1. de officiis cap. 18.* ait se iussisse, ne quidam Clericus unquam præiret sibi, quia velut quodam insolentis incessus verberare oculos suos feriebat. Hinc procedere aquad Antiquos nihil aliud est, quàm in Ecclesiam ad synaxim celebrandam convenire. Augustin. *lib. 22. de Civit. Dei cap. 8. sedebam jam processurus, nempe in Ecclesiam ad sacrificium offerendum.* Leo Magnus *epist. 81. ad Dioscorum Alexandrinum, qui nostris processionibus atque ordinationibus frequenter interfuit.* Diurnus Pontificum *cap. 45. de dedicando Oratorio intra Monasterium, sic tamen ut non illic publica processio teneatur, id est, publica Missa, quæ, ut alibi observavimus, in Monasteriis vetita erat.* Altera processio ad altare, sive Episcopus celebret sive Presbyter, antiquo more qui adhuc viget, solemniter fieri solet. Utramque sic describit Ordo Romanus.

„ Denuntiata Statione diebus festis primo majoribus, ne præcedit omnis Clerus Pontificem ad Ecclesiam,